

Centrum Badania Opinii Społecznej

ul. ŻURAWIA 4 skr. pt. 24

00-955 WARSZAWA 15

SEKRETARIAT: 28-37-04; 29-35-69
ZESPÓŁ REALIZACJI BADAŃ: 40-56-41

Telefon dyżurny 21-34-34
Telex: 816-436

BD/198/18/88

ŹRÓDŁA OBAW I NIEPOKOJÓW W SPOŁECZEŃSTWIE

Komunikat z badań

Lipiec 1988 r.

W badaniu pod hasłem "Jak nam się żyje?"¹, poświęconym warunkom życia społeczeństwa pytano między innymi o obawy i niepokoje związane z problemami ogólnymi (wojna światowa, stan środowiska naturalnego, spokój w kraju i zdrowie) oraz bytowymi (zaspokojenie podstawowych potrzeb życiowych, zabezpieczenie na starość, możliwość uzyskania mieszkania, wzrost cen, inflacja, możliwość utraty pracy, zaopatrzenia w żywność, spędzenia urlopu). Szczegółowy rozkład opinii na ten temat przedstawia tabela 1 aneksu.

Największe zaniepokojenie budzi wzrost cen (dla 88,1% badanych jest to powód do bardzo dużych i dużych obaw). W następnej kolejności wymieniano takie sprawy, jak: stan zdrowia (78,2%), stan środowiska naturalnego (73,5%), możliwość wybuchu wojny światowej (68,4%), zaspokojenie podstawowych potrzeb życiowych (62,6%) i zaopatrzenie w żywność (58,5%). Zachowanie spokoju w kraju było przedmiotem obaw 55,6% badanych. Najrzadziej budziła zaniepokojenie sprawa spędzenia urlopu (17,7%) i możliwości utraty pracy (16,1%).

Analiza zależności obaw i niepokojów od cech społeczno-demograficznych wykazuje, że wynikają one z nabytych doświadczeń życiowych oraz z obserwacji i ocen rzeczywistości. Niemały wpływ na przeświadczenie o istnieniu zagrożeń ma także poziom wiedzy. I tak, obawę przed możliwością wybuchu wojny oraz zakłócenia spokoju w kraju wyrażają przede wszystkim ludzie starsi. Oni też najbardziej niepokoją się o własne zdrowie i zabezpieczenie na starość. Z lękiem o przyszłości myślą szczególnie młodzi - dotyczy to głównie uzyskania mieszkania lub poprawy warunków mieszkaniowych. Największą troskę o środowisko naturalne kraju przejawiają inteligencja oraz mieszkańcy dużych aglomeracji (tab. 2 aneksu). Powszechny, niezależnie od analizowanych cech społeczno-demograficznych, niepokój wywołuje wzrost cen i postępująca inflacja, jak również zaopatrzenie w żywność.

---

¹ Badanie zrealizowano metodą wywiadu kwestionariuszowego w lutym 1988 roku na próbie losowej dorosłej ludności Polski liczącej 1500 osób (przeprowadzono 1395 wywiadów).

W przypadku takich kwestii, jak możliwość wybuchu wojny i zakłócenia spokoju w kraju, trudno jest ocenić, na ile obawy z nimi związane wynikają z postrzegania rzeczywistych zagrożeń, na ile zaś z nabytych doświadczeń.

W odniesieniu do problemów bytowych zaniepokojenie jest podyktowane w dużej mierze aktualną sytuacją gospodarczą kraju: gorszym jej ocenom towarzyszy większe poczucie lęku przed wzrostem cen i niemożliwością zaspokojenia podstawowych potrzeb (tab.3 aneksu)². Nasilanie się obaw bardziej towarzyszy też krytycznym ocenom systemu sprawowania władzy (tab.4 aneksu). Jest to widoczne szczególnie na przykładzie inflacji. Postrzegana prawdopodobnie jako bezpośredni efekt polityki władz rodzi wrogię wobec nich nastawienie. Niepokój o sprawy bytowe wywołany jest również poczuciem zagrożenia pozycji materialnej. Wśród źle oceniających własną sytuację i niezadowolonych z niej duży odsetek zaniepokojonych wzrostem cen jest zrozumiąły, natomiast w przypadku dobrze sytuowanych i zadowolonych można go tłumaczyć obawą przed obniżeniem osiągniętego poziomu życia (tab.5 i 6 aneksu). Kolejnym źródłem obaw jest wysokość dochodów gospodarstwa domowego. Osoby o najniższych dochodach wykazują bardzo duży i duży niepokój o zaspokojenie podstawowych potrzeb i zabezpieczenie na starość - odpowiednio 70,5 oraz 51,3%. W grupie o najwyższych dochodach odsetki te wynoszą 42,4 i 38,9%. Jedynie wzrostu cen w zbliżonym stopniu obawia się zarówno grupa o najniższych (89,2%), jak i najwyższych dochodach (82%) na osobę (tab. 7 aneksu). Obawy przed obniżeniem poziomu życia w wyniku inflacji nie są również zależne od krańcowych poziomów sytuacji materialnej mierzonej ogólnym wskaźnikiem, na który składa się: dochód na osobę, standard mieszkania i stan posiadania dóbr trwałego użytku. Świadczy to o jednokowej dokuczliwości zjawisk inflacyjnych zarówno dla lepiej, jak i gorzej sytuowanych. Źródłem lęku przed inflacją jest więc nie tylko obiektywnie i subiektywnie zły standard życia, ale także obawa przed utratą osiągniętej pozycji materialnej.

---

² Dla przejrzystości komunikatu szczegółową analizą objęto problemy, które w największym stopniu wyjaśniają różnicowanie poczucia zagrożenia, tj. zaspokojenie podstawowych potrzeb życiowych, zabezpieczenie na starość i spokój w kraju oraz dodatkowo wzrost cen, inflację.

Z badanych przyczyn obaw i niepokojów utworzono syntetyczną miarę poczucia zagrożenia³. Okazało się, że na jego poziom w największym stopniu wpływają obawy o: zabezpieczenie na starość (które, w 41% wyjaśnia zróżnicowanie osobistego poczucia zagrożenia), zaspokojenie podstawowych potrzeb (37,6%), spokój w kraju (31,2%).

Wskaźnik osobistego zagrożenia jest dość równomiernie rozłożony w poszczególnych grupach społeczno-zawodowych. Najmniej zagrożona czuje się grupa inteligencji i rolników⁴.

Okazało się, że szczególnie lękogenne jest osobiste poczucie ubóstwa. W grupie, którą cechuje najwyższy poziom zagrożenia, osoby uznające się za biedne stanowią 40,7%, podczas gdy wśród charakteryzujących się najniższym poziomem zagrożenia jest ich 14,1%.

Dość zaskakujące są zależności między poziomem osobistego zagrożenia i nastawieniem politycznym. Najbardziej bezpiecznie czują się nastawieni prosystemowo i nie uznający konieczności wprowadzania zmian w sposobie sprawowania władzy, grożących ewentualnymi zaburzeniami spokoju społecznego. Ich przeciwnicy, nastawieni antysystemowo i domagający się poważnych zmian politycznych nie charakteryzują się - jak można byłoby tego oczekiwać - większym poczuciem zagrożenia. Osoby odczuwające największy niepokój reprezentują różne typy nastawień politycznych: są wśród nich zarówno opozycjoniści, jak i zwolennicy systemu, a także niezdecydowani. Przypuszczalnie jest to efekt postrzegania i oceniania występujących w rzeczywistości zagrożeń z różnych punktów widzenia. To, że krytycznie nastawieni do systemu władzy w małym stopniu obawiają się zakłócenia spokoju społecznego, może być skutkiem niewiary w możliwość przeprowadzenia istotnych zmian politycznych. W ten sposób wyraża się przeświadczenie, że brak nacisku społecznego utrwała nie akceptowane struktury systemowe.

---

³ Poziom poczucia osobistego zagrożenia przyjmuje wartość od 0 do 1000 punktów. Zero punktów oznacza brak poczucia osobistego zagrożenia, 1000 - poziom najwyższy. Na poczucie zagrożenia składa się obawa przed możliwością wybuchu wojny światowej, zakłócenia spokoju w kraju, skażenia środowiska naturalnego, niezaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych, utraty pracy i zdrowia, niezabezpieczenia na starość, niezrealizowania planów urlopowych oraz obawa związana z brakiem szans na uzyskanie lub poprawę warunków mieszkaniowych.

⁴ Wartości punktowe poczucia osobistego zagrożenia w grupach społeczno-zawodowych zamieszczono w tabeli 2 aneksu.

ANEKS

Tabela 1

w procentach

Przedmiot obaw	Respondenci				
	wyrażający obawy			nie wyrażający obaw	niezdecydowani
	bardzo duże	duże	niewielkie		
<u>Sprawy ogólne</u>					
Możliwość wybuchu wojny światowej	43,7	24,7	18,4	9,6	3,7
Stan zdrowia własny i rodziny	43,1	35,1	15,5	4,7	1,4
Stan środowiska naturalnego kraju	30,8	42,7	16,1	4,0	6,2
Spokój w kraju	17,7	37,9	23,4	16,7	4,1
<u>Sprawy bytowe</u>					
Wzrost cen, inflacja	40,9	47,2	9,0	1,0	1,9
Zaspokojenie podstawowych potrzeb życiowych	22,8	39,8	22,2	11,4	3,4
Zabezpieczenie na starość	19,6	26,5	24,7	21,0	7,9
Możliwość uzyskania mieszkania	18,6	15,7	11,8	47,5	6,1
Możliwość zaopatrzenia w żywność	17,5	41,0	31,0	7,8	2,4
Możliwość utraty pracy	6,0	10,1	18,5	57,8	7,0
Możliwość spędzenia urlopu	5,9	11,8	28,2	45,4	8,5

Tabela 2

w procentach

Przedmiot obaw	Respondenci w podziale na grupy społeczno-zawodowe													
	inteligencja		technicy		urzędnicy		robotnicy				rolnicy		emeryci	
	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b
<u>Sprawy ogólne</u>														
Możliwość wybuchu wojny światowej	50,0	18,5	78,2	13,1	72,1	11,4	66,5	9,1	67,6	10,3	72,5	8,1	67,7	8,6
Stan zdrowia własny i rodziny	67,8	1,9	76,4	5,7	75,7	2,9	71,9	8,7	80,7	4,1	75,0	4,4	86,2	2,2
Stan środowiska naturalnego	90,7	0,0	70,7	4,7	82,1	1,4	73,2	3,7	76,2	4,8	68,2	4,4	71,9	6,4
Spokój w kraju	50,0	18,5	55,6	19,8	50,7	13,6	55,6	19,5	58,6	14,5	54,4	23,1	58,8	15,0
<u>Sprawy bytowe</u>														
Wzrost cen, inflacja	88,9	0,0	86,8	0,9	90,7	0,7	86,8	0,4	87,5	2,1	92,5	0,6	86,2	1,5
Zaspokojenie podstawowych potrzeb	49,9	25,9	63,2	14,2	57,2	8,6	65,3	9,1	69,0	9,0	59,8	16,4	63,9	9,0
Zabezpieczenie na starość	42,6	16,7	38,7	26,4	40,0	25,7	39,3	21,1	50,3	16,6	49,4	16,9	52,0	24,7
Możliwość uzyskania mieszkania	33,4	55,6	40,6	42,5	44,3	41,4	45,8	34,7	40,0	39,3	19,7	61,4	19,5	63,3
Możliwość zaopatrzenia w żywność	66,7	7,4	65,1	7,5	63,6	2,9	57,4	5,8	62,8	8,3	48,8	14,4	56,7	9,0
Możliwość utraty pracy	18,0	57,4	20,0	43,8	22,9	48,6	23,1	45,9	30,3	42,8	8,8	70,4	6,4	77,8
Możliwość spędzenia urlopu	26,0	37,0	23,5	34,9	20,9	40,0	22,8	36,4	18,6	40,0	8,8	59,7	12,7	55,1
Sredni wskaźnik niepokoju (wartości punktowe) - 533	495		531		543		542		560		495		527	
a - Wyrażający bardzo duże i duże obawy. b - Nie wyrażający obaw.														

Tabela 3

w procentach

Przedmiot i wielkość obaw	Oceniający sytuację gospodarczą jako:			
	dobrą	raczej dobrą	raczej złą	złą
Wzrost cen, inflacja				
Obawy:				
- bardzo duże	21,0	25,3	36,4	53,6
- duże	68,4	47,8	54,0	39,8
	} 89,4	} 73,1	} 90,4	} 93,4
- niewielkie	10,6	24,7	9,0	5,0
- brak	0,0	2,2	0,6	1,6
Zabezpieczenie na starość				
Obawy:				
- bardzo duże	23,8	14,6	18,1	24,1
- duże	14,3	32,0	28,9	29,1
	} 38,1	} 46,6	} 47,0	} 53,2
- niewielkie	4,7	25,9	31,3	25,1
- brak	57,2	27,5	21,7	21,7
Zaspokojenie podstawowych potrzeb				
Obawy:				
- bardzo duże	18,2	15,9	22,1	26,2
- duże	27,3	45,5	40,9	45,5
	} 45,5	} 61,4	} 63,0	} 71,7
- niewielkie	31,8	23,5	25,1	20,2
- brak	22,7	15,1	11,9	11,1
Spokój w kraju				
Obawy:				
- bardzo duże	28,6	16,8	15,7	20,2
- duże	23,8	34,4	44,4	36,8
	} 52,4	} 51,2	} 60,1	} 56,0
- niewielkie	23,8	29,7	23,5	24,2
- brak	23,8	19,1	16,4	18,8

Tabela 4

w procentach

Przedmiot i wielkość obaw	Respondenci				
	nie postrzegający potrzeby zmian w systemie władzy	postrzegający potrzebę zmian w systemie władzy			niezdecydowani
		małych	dużych	całościowych	
Wzrost cen, inflacja					
Obawy:					
- bardzo duże	21,7	36,1	47,0	61,8	39,7
- duże	53,0	52,6	45,1	35,9	48,6
- niewielkie	22,9	10,2	6,8	2,3	10,9
- brak	2,4	1,1	1,1	0,0	0,8
Zabezpieczenie na starość					
Obawy:					
- bardzo duże	17,8	20,7	20,4	26,7	24,5
- duże	33,4	25,2	30,2	33,3	30,5
- niewielkie	20,3	29,1	30,4	20,0	18,3
- brak	28,5	25,0	19,0	20,0	26,7
Zaspokojenie podstawowych potrzeb					
Obawy:					
- bardzo duże	16,6	22,4	22,5	31,4	29,5
- duże	34,5	38,9	45,5	42,8	40,5
- niewielkie	29,8	26,5	21,2	16,1	18,1
- brak	19,1	12,2	10,8	9,7	11,9
Spokój w kraju					
Obawy:					
- bardzo duże	22,6	17,9	16,2	16,9	27,3
- duże	33,4	39,9	41,1	39,6	37,8
- niewielkie	21,4	23,9	27,2	20,9	21,2
- brak	22,6	18,3	15,5	22,6	13,7

Tabela 5

w procentach

Przedmiot i wielkość obaw	Respondenci oceniający własną sytuację jako:				
	dobrą	raczej dobrą	średnią	raczej złą	złą
Wzrost cen, inflacja					
Obawy:					
- bardzo duże	26,4	26,7	38,2	53,5	58,7
- duże	48,3	53,4	49,9	41,5	35,5
- niewielkie	21,8	17,8	8,8	3,5	1,9
- brak	3,5	2,1	0,9	0,0	0,6
Zabezpieczenie na starość					
Obawy:					
- bardzo duże	11,5	14,4	14,9	31,0	38,7
- duże	24,1	19,2	26,6	34,0	24,5
- niewielkie	13,8	36,3	27,4	19,0	14,2
- brak	44,8	25,3	21,8	9,0	16,8
Zaspokojenie podstawowych potrzeb					
Obawy:					
- bardzo duże	8,0	13,3	14,8	43,2	56,8
- duże	24,1	24,5	44,3	43,2	33,5
- niewielkie	26,4	42,0	25,4	8,5	3,9
- brak	37,9	20,3	10,7	2,5	4,5

Przedmiot i wielkość obaw	Respondenci według stopnia zadowolenia z własnej sytuacji materialnej				
	zadowoleni	raczej zadowoleni	częściowo zadowoleni, częściowo niezadowoleni	raczej niezadowoleni	niezadowoleni
Wzrost cen, inflacja Obawy:					
- bardzo duże	28,0	27,1	37,9	48,4	60,1
- duże	48,0	52,8	50,9	44,8	34,3
- niewielkie	18,0	17,0	8,8	4,8	2,3
- brak	4,0	2,3	0,5	0,0	0,9
					94,4
Zabezpieczenie na starość Obawy:					
- bardzo duże	8,0	17,0	13,9	24,3	39,0
- duże	22,0	22,9	27,0	28,7	27,7
- niewielkie	18,0	26,1	29,5	24,7	14,1
- brak	45,0	28,4	20,2	13,0	14,1
					68,7
Zaspokojenie podstawowych potrzeb Obawy:					
- bardzo duże	8,0	14,4	15,0	31,0	51,4
- duże	23,0	28,4	44,3	48,4	35,8
- niewielkie	32,0	35,8	25,5	13,7	5,7
- brak	34,0	19,5	10,6	4,0	4,2
					87,2

Uwaga - W tabeli nie uwzględniono odpowiedzi "trudno powiedzieć"

Tabela 7

w procentach

Przedmiot i wielkość obaw	Respondenci według poziomu dochodu w gospodarstwie domowym na jedną osobę				
	najniższy	niski	średni	wysoki	najwyższy
Wzrost cen, inflacja Obawy:					
- bardzo duże	42,3	45,0	39,4	38,7	37,6
- duże	46,9	46,1	49,9	43,3	42,4
- niewielkie	8,2	6,7	7,2	14,7	17,6
- brak	1,0	0,4	1,0	1,7	2,6
					80,0
Zabezpieczenie na starość Obawy:					
- bardzo duże	23,1	19,3	19,5	18,5	11,8
- duże	28,2	25,7	26,6	23,9	27,1
- niewielkie	19,0	30,1	24,8	22,3	32,9
- brak	20,0	17,1	21,5	28,6	23,5
					38,9
Zaspokojenie podstawowych potrzeb Obawy:					
- bardzo duże	29,7	26,9	23,8	13,4	7,1
- duże	40,5	38,4	41,0	37,4	35,3
- niewielkie	20,0	23,5	21,1	27,3	29,4
- brak	7,2	8,6	10,2	18,5	22,4
					42,4

Uwaga - W tabeli nie uwzględniono odpowiedzi "trudno powiedzieć".